

Ks. Edward Gabryel

KONSTRUKCJE PODSTAWOWYCH PRAW I OBOWIĄZKÓW CHRZEŚCIJAN W NAUCE KANONISTÓW PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

WPROWADZENIE

Problematyka podstawowych praw i obowiązków chrześcijan ukazana w dokumentach Soboru Watykańskiego II stała się inspiracją dla badań naukowych wielu kanonistów. Spośród wielu zagadnień związanych z tą dziedziną, kanonistów interesuje problem wyliczenia podstawowych praw i obowiązków chrześcijan. Wypowiedź Soboru, iż w obecnej dobie rośnie świadomość godności, jaka przysługuje osobie ludzkiej i której prawa i obowiązki mają charakter powszechny i nienaruszalny, ma zastosowanie także w Kościele. W Kościele bowiem rośnie świadomość godności chrześcijańskiej i świadomość praw i obowiązków, przysługujących członkom wspólnoty kościelnej. Autorzy nie ograniczają się tylko do numerycznego wyliczenia praw i obowiązków chrześcijan, lecz czynią próby teologicznego uzasadnienia tych praw. Panuje powszechne przekonanie, że natura społeczności kościelnej wymaga innego uzasadnienia praw i obowiązków, aniżeli to, które spotyka się w społecznościach świeckich, państwowych. Uzasadnienie podstawowych praw człowieka może opierać się na argumentacji czysto rozumowej. Natomiast uzasadnienie praw chrześcijan domaga się argumentacji teologicznej; Kościół jest bowiem społecznością bosko-ludzką i rządzi się własnymi prawami. Do uzasadnienia podstawowych praw chrześcijan kanoniści podchodzą w różny sposób.

W niniejszym artykule zostanie ukazany w sposób syntetyczny wysiłek autorów nad formułowaniem katalogu podstawowych praw i obowiązków chrześcijan.

Kanonistów zajmujących się problematyką podstawowych praw i obowiązków chrześcijan można by podzielić na dwie grupy. Pierwszą stanowią autorzy szkoły hiszpańskiej. Problematykę tę starają się oni opracować na podstawie doktryny Soboru Watykańskiego II o Ludzie Bożym. Do drugiej grupy należą ci kanoniści, którzy starają się wypracować doktrynę podstawowych praw specyficznie kanoniczną.

I. KATALOGI PODSTAWOWYCH PRAW I OBOWIĄZKÓW CHRZEŚCIJAN WEDŁUG KANONISTÓW SZKOŁY HISZPAŃSKIEJ

Zagadnienie podstawowych praw i obowiązków chrześcijan w kanonistycznej literaturze hiszpańskiej spotyka się z większym zainteresowaniem po Soborze Watykańskim II. Podjęto szersze badania teologiczno-kanonistyczne nad ukazaniem pozycji prawnej wszystkich wiernych, w tym laikatu, w Kościele. Stwierdzono, że fundamentalna sytuacja laikatu, jak i pozostałych wiernych w Kościele jest jednakowa. Wypływa ona ze wspólnego źródła, którym jest chrzest, wszczepiający w Chrystusa i Kościół oraz powszechny udział w zbawczej misji Chrystusa i Kościoła. Zatem podstawowe prawa i obowiązki laikatu i pozostałych wiernych są wspólne wszystkim chrześcijanom. Różny może być tylko sposób realizacji podstawowych praw i obowiązków, ze względu na odmienną pozycję życiową laika, zakonnika, kapłana. Rozważania na temat praw i obowiązków w Kościele dotyczą wspólnej sytuacji wszystkich chrześcijan, niezależnie od stanu życia czy funkcji w Kościele.

Katalogi podstawowych praw i obowiązków chrześcijan mają wiele wspólnych cech, bowiem wzorowane są na prawach i obowiązkach deklarowanych w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Przytoczmy opinie kilku autorów szkoły hiszpańskiej w kolejności chronologicznej ich opracowań.

1. Katalog A. del Portillo

A. Portillo¹ widzi uzasadnienie podstawowych praw chrześcijan w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele (Lumen gentium)*. Podstawowe założenia konstytucji o Ludzie Bożym, mianowicie, że udziałem tego Ludu jest godność i wolność dzieci Bożych,² że między wszystkimi panuje fundamentalna równość co do godności i działania,³ że Lud Boży wyposażony jest w stosowne środki widzialnego i społecznego zjednoczenia,⁴ pozwalają wyciągnąć wniosek, że taka fundamentalna sytuacja Ludu Bożego winna mieć wymiar i określoną strukturę prawną. Godnością, o której mówi *Lumen gentium*, jest osobowość prawna. Oznacza to, że członkowie Ludu Bożego są nie tylko indywidualnymi jednostkami, lecz osobami - *personae in Ecclesia Christi*. Status dzieci Bożych daje im nadprzyrodzoną osobowość, która w prawie Kościoła przejawia się tym, że są podmiotami praw i obowiązków. Dzięki fundamentalnej równości członkowie Ludu Bożego nie są bardziej lub mniej dziećmi Bożymi, bardziej lub mniej chrześcijanami. Wszyscy posiadają tę samą radykalną

¹ A. P o r t i l l o, *Fieles y laicos en la Iglesia. Bases de sus respectivos estatutos juridicos*, Pamplona 1969.

² *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* (w skrócie: KK), 32.

³ KK, 32.

⁴ KK, 9.

osobowość wobec prawa i równe prawa w Kościele. Członkowie Kościoła cieszą się fundamentalną równością oraz wolnością. Wolność ta wynika z nadprzyrodzonej godności czyli osobowości. Konsekwencją wolności jest autonomia w sferze osobistej. Autonomia zaś zakłada prawa subiektywne. Równość odnosi się nie tylko do godności, ale i do wspólnego działania wszystkich członków Kościoła w budowaniu Ciała Chrystusowego. Stąd płynie powszechna odpowiedzialność za rozwój Kościoła. To daje szereg uprawnień jednakowych dla wszystkich członków Kościoła. Uprawnienia te pochodzą z woli Chrystusa, z którym wierni jednoczą się przez chrzest. Prawa podmiotowe ukazują się jako sposób wcielenia osoby w cały organizm wspólnoty Kościoła.

W dokumentach Soboru Watykańskiego II podkreślona jest odpowiedzialność każdego chrześcijanina za aktywny udział w życiu Kościoła.⁵ Podkreślony jest również obowiązek badania znaków czasu i wyjaśniania ich w świetle Ewangelii.⁶ Jednym ze znaków współczesności jest dążenie osoby ludzkiej do słusznej wolności,⁷ do wolnej i odpowiedzialnej współpracy.⁸ Takie pragnienia odpowiadają godności osoby ludzkiej.⁹

Proklamacja godności, wolności i odpowiedzialności prowadzi, zdaniem Portillo, do spełnienia niełatwego zadania, którym jest wypracowanie wspólnego statusu wszystkich ochrzczonych. Chodzi o określenie, uznanie i ochronę subiektywnych praw i obowiązków, przysługujących ochrzczonym z tej racji, że są osobami w Kościele. Autor czyni próby takiego wyliczania, zaznaczając, że jego katalog z pewnością nie będzie wyczerpujący, jednakże pragnie wymienić najważniejsze podstawowe prawa wspólne wszystkim wiernym.¹⁰ Wymienia je według następujących grup:

1. Prawa i obowiązki w stosunku do pomocy duchowych. To, co jest prawem wiernych, staje się jednocześnie obowiązkiem hierarchii. Skoro wierni, uczestnicząc w powszechnym kapłaństwie Chrystusa, mają prawo do słowa Bożego i sakramentów, to jednocześnie hierarchia ma obowiązek głoszenia tego słowa i udzielania sakramentów. Wspólne bowiem kapłaństwo wiernych jest udziałem wszystkich ochrzczonych, a aktualizuje się poprzez sakramenty i cnoty. Kościół jednoczy się i buduje przez słowo i sakramenty. To oznacza, że prawo do otrzymania słowa Bożego i sakramentów jest podstawowym prawem ochrzczonych.¹¹

Pasterze mają obowiązek udzielania sakramentów i głoszenia słowa. Wierni mają prawo do ich otrzymywania. Z drugiej strony pasterze mają prawo do odpowiednich

⁵ KK, 37; *Dekret o postudze i życiu kapłanów* (skrót: DK), 9.

⁶ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* (w skrót: KDK), 4.

⁷ KDK, 9.

⁸ *Deklaracja o wolności religijnej* (w skrót: DWR), 1.

⁹ KDK, 17.

¹⁰ A. Portillo, jw. s. 45.

¹¹ Tamże s. 46-52.

warunków życia, odpowiedniego utrzymania i zabezpieczenia socjalnego. Natomiast obowiązek koniecznego utrzymania swoich pasterzy i szafarzy spoczywa na wiernych.¹²

2. Prawa i obowiązki w stosunku do formacji i nauczania. Chrześcijanie w kształtowaniu swego sumienia powinni pilnie baczyć na pewną naukę Kościoła. Z woli Chrystusa Kościół katolicki jest nauczycielem prawdy i zasad moralnych, wynikających zarówno z samej natury ludzkiej, jak i z nakazu Bożego. Każdy przeto chrześcijanin, stając się uczniem wobec Chrystusa - Nauczyciela, ma ścisły obowiązek coraz pełniejszego poznawania prawdy i głoszenia jej swoim życiem. W tej dziedzinie więc chrześcijanie mają prawo do: otrzymania formacji duchowej, doktrynalnej i apostołskiej. Ci, którzy tego pragną, mają prawo do: studiów kościelnych, zdobywania stopni akademickich i możliwość nauczania przestudiowanych dyscyplin.¹³

3. Obowiązek posłuszeństwa hierarchii. Z ustanowienia Bożego Kościół jest społecznością, w której to, co niewidzialne, jednoczy się w sposób nieodłączny ze strukturą zewnętrzną, hierarchiczną.¹⁴ Władza nauczania, uświęcania i kierowania została dana Kościołowi celem budowania całego Ciała Mistycznego Chrystusa.¹⁵ Ta potrójna funkcja daje hierarchii prawo i obowiązek przewodzenia wiernym w imię Boga, a na wiernych nakłada obowiązek posłuszeństwa swoim pasterzom.

4. Prawo do własnej duchowości. Wszyscy są powołani do jednej świętości. Świętość można realizować różnymi drogami i w różnych formach.¹⁶ Różność dróg prowadzących do osiągnięcia tego samego celu zakłada różność form duchowych w Kościele, dostosowanych do odmiennych warunków życia. W konsekwencji takiego założenia wierni mogą realizować swoją doskonałość według formy adekwatnej do swojego stanu i warunków życia w społeczności kościelnej i świeckiej.¹⁷ Taka doktryna soborowa, zdaniem Portillo, daje podstawy do sformułowania następujących praw wiernych: prawo do środków uświęcenia, które zostały powierzone hierarchii, prawo do respektowania i pobudzania własnej i szczególnej duchowości, prawo stowarzyszeń, przy pomocy których można lepiej osiągnąć cele osobistego uświęcenia i apostołatu.¹⁸

5. Prawa i obowiązki w stosunku do apostołatu. Soborowa Konstytucja dogmatyczna o Kościele opisując podstawowe zadania Kościoła podkreśla, że jego celem jest szerzenie Królestwa zapoczątkowanego na ziemi przez samego Boga.¹⁹ W misji rozszerzania Królestwa Bożego mają uczestniczyć wszyscy wierni, jako

¹² Tamże s. 52-55.

¹³ Tamże s. 56.

¹⁴ *KK*, 8.

¹⁵ *KK*, 20; *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* (w skrócie: DB), 12-16; DK, 4-6.

¹⁶ *KK*, 41.

¹⁷ A. P o r t i l l o, jw. s. 65.

¹⁸ Tamże s. 65-66.

¹⁹ *KK*, 9.

członkowie ludu mesjańskiego, ponieważ istnieje prawdziwa równość odnośnie budowania Ciała Chrystusowego.²⁰ Prawo i obowiązek apostołstwa są wspólne wszystkim wiernym, czy to duchownym, czy świeckim.²¹

6. Prawo do stowarzyszeń. Wierni powołani są do prowadzenia działalności apostołskiej w różnych warunkach swego życia. Powinni wziąć pod uwagę naturę społeczną człowieka i zjednoczenie w jeden Lud Boży. Apostołstwo zespołowe odpowiada doskonale zarówno ludzkim, jak i chrześcijańskim wymogom wiernych, a zarazem ukazuje znak wspólnoty i jedności Kościoła w Chrystusie.²² Prawo do stowarzyszeń jest prawem naturalnym na płaszczyźnie społeczności cywilnej i było nieraz podkreślane przez władzę Kościoła.²³ Sobór zaakcentował to prawo na płaszczyźnie społeczności kościelnej.²⁴

7. Prawo do przedstawiania prośb. Wierni mają prawo przedstawić pasterzom swoje potrzeby i życzenia z taką swobodą i ufnością, jaka przystoi synom Bożym i braciom w Chrystusie.²⁵ W formułowaniu tego prawa trzeba wziąć pod uwagę możliwość każdego wiernego kierowania prośby do swoich pasterzy oraz obowiązek odpowiedzi ze strony hierarchii.²⁶

8. Wolny wybór stanu. Wybór stanu kapłańskiego, czy zakonnego zakłada odpowiednie przygotowanie, orzeczenie zdatności kandydata przez władzę kościelną, przyjęcie obowiązków stanu duchownego, czy zakonnego. W prawie do wolnego wyboru stanu życia chodzi o wybór stanu życia bez zewnętrznego przymusu ze strony innych wiernych.²⁷

9. Prawo do dobrego imienia. Jest to prawo przysługujące każdemu człowiekowi jako takiemu. Również w Kościele przysługuje ono wszystkim wiernym niezależnie od jakiegokolwiek funkcji pełnionej dla dobra wspólnego.

10. Prawo do publicznej opinii w Kościele. Wierni mają w Kościele prawo, a niekiedy obowiązek wyrażania własnej opinii w kwestiach, które nie zostały definitywnie rozstrzygnięte przez władzę kościelną. Fundament tego prawa zawarty jest w prawie naturalnym osoby do kształtowania i wyrażania opinii.²⁸ Jego podstawą jest też *sensus fidei* i otrzymane charyzmaty.²⁹ Wykonywanie tego prawa

²⁰ KK, 32.

²¹ *Dekret o apostołstwie świeckich* (w skrócie: DA), 25.

²² DA, 18.

²³ KDK, 43, 65, 68, 73, 90; DWR, 1, 4.

²⁴ DA, 15, 19.

²⁵ KK, 37.

²⁶ A. Portillo, *op. cit.* s. 80-81.

²⁷ Tamże s. 81-82.

²⁸ Jan XXIII, *Pacem in terris*, 26.

²⁹ KK, 12.

obwarowane jest pewnymi wymogami. Są nimi: odpowiednia wiedza, kompetencja i autorytet.³⁰

11. Prawo do aktywnego uczestniczenia w czynnościach liturgicznych. Do takiego uczestniczenia chrześcijanie są uprawnieni i zobowiązani na mocy chrztu i powszechnego kapłaństwa.³¹

12. Prawo do własnego obrządku. W dekrete o ekumenizmie czytamy: „Strzegąc jedności w rzeczach koniecznych niech wszyscy zachowują w Kościele należną wolność, stosownie do zleconych sobie zadań, zarówno w formach życia duchowego i karności, jak też w różnorodności obrzędów liturgicznych, owszem, nawet w teologicznym opracowaniu objawionej prawdy”.³² Prawo do własnego obrządku ze strony hierarchii zakłada obowiązek odpowiedniej troski duszpasterskiej i udzielania duchowej pomocy.³³

2. Katalog P.J. Viladricha

P.J. Viladrich³⁴ koncepcję podstawowych praw chrześcijan stara się również wypracować na podstawie doktryny Soboru Watykańskiego II o Kościele. Po analizie dokumentów soborowych dochodzi do wniosku, że nie ma w nich jakiejś koncepcji w sensie naukowo-technicznym, lecz podstawowe prawa chrześcijan wyrażają pewien wymiar sprawiedliwości sakramentalnego statusu chrześcijanina.³⁵ Status ten zakłada określone powołanie, uświęcenie i misję. Jest on podstawą pewnych sposobów postępowania, które ogólnie można nazwać autorealizacją eklezjalną.³⁶ Tę autorealizację eklezjalną Viladrich rozumie jako podstawowe prawo chrześcijanina. Chrześcijanin ma prawo do autorealizacji eklezjalnej. Oznacza to, że władza kościelna winna uznać i proklamować eklezjalną realizację jego kapłaństwa wspólnego, oraz że autorealizacja eklezjalna wiernego ma być zgodna z godnością dziecięstwa Bożego, tj. z jego wolnością i osobistą odpowiedzialnością za rozwój Kościoła. Sakramentalny status ochrzczonego (dziecięstwo Boże i wspólne kapłaństwo) jest podstawą jego statusu prawnego.³⁷ Refleksja na poziomie ontologicznym lub fundamentalnym wiernego doprowadza do uznania pewnych istotnych wymagań dla takiego statusu. Wymagania te polegają na sferach autonomii i sferach działania, poprzez które wierny spełnia w społeczności Kościoła swoją dynamikę autorealizacji. Te ostateczne

³⁰ KK, 37.

³¹ KL, 14.

³² Dekret o ekumenizmie (w skrócie: DE), 4.

³³ Dekret o kościołach wschodnich katolickich (w skrócie: DKW), 4; DB, 23, 27, 31.

³⁴ P. J. V i l a d r i c h, *Teoria de los derechos fundamentales del fiel. Presupuestos criticos*, Pamplona 1969.

³⁵ Tamże s. 290.

³⁶ Tamże s. 305-327.

³⁷ Tamże s. 326.

wymagania autor nazywa prawami podstawowymi. Podstawowe prawa mogą być określone jako wyrażenia upodmiotowione woli założycielskiej Chrystusa, zawarte we wspólnym statusie ontologiczno-sakramentalnym wiernego, polegające na sferach autonomii (wymagania dziecięstwa Bożego) i sferach działania (wymagania kapłaństwa wspólnego), uświadomione poprzez wysiłek autorefleksji historycznej nad Tajemnicą Kościoła.³⁸ Ostatecznym fundamentem podstawowych praw i obowiązków chrześcijan jest wola Chrystusa.

Po określeniu pojęcia podstawowych praw chrześcijańskich Viladrich podaje katalog podstawowych praw zaznaczając, że oficjalne i autentyczne wyliczenie przysługuje najwyższej władzy w Kościele. Proponując to wyliczenie nie rości sobie pretensji, aby było ono wyliczeniem wyczerpującym i zamkniętym. Wyliczenie jest koniunkturalne, tzn. zawiera najbardziej reprezentatywne prawa do autonomii i działania wiernych w aktualnym momencie rozwoju Kościoła i prawa kanonicznego. Wyliczenie to jest ogólne, wskazujące na pewne fundamentalne prawa jako zasady, które będą musiały być rozwijane na poziomie naukowo-technicznym.³⁹

1. Prawo do duchowych dóbr Kościoła i do pomocy koniecznych do zbawienia (sakramenty, słowo Boże itd.)
2. Prawo do aktywnego uczestnictwa w życiu i celach Kościoła.
3. Prawo do własnej duchowości.
4. Prawo do własnego obrządku.
5. Prawo do integralnego stosowania osobistych charyzmatów.
6. Prawo do swobodnego realizowania własnego powołania kościelnego (kapłan, zakonnik, laik).
7. Prawo do własnego apostołstwa.
8. Prawo petycji do hierarchii.
9. Prawo do wolnego i publicznego manifestowania własnej opinii odnośnie spraw, które dotyczą wspólnego dobra Kościoła.
10. Prawo do informacji.
11. Prawo do chrześcijańskiego wykształcenia wraz ze specjalizacją.
12. Prawo do słusznej wolności badań nauk teologicznych i podawania ich wyników.
13. Prawo do wolnego stowarzyszenia kościelnego.
14. Prawo do nauczania nauk teologicznych.
15. Prawo do słusznej autonomii w doczesności.⁴⁰

³⁸ Tamże s. 355.

³⁹ Tamże s. 395-396.

⁴⁰ Tamże s. 396-397.

3. Katalog A. Prieto

Odmienne podejście do problematyki podstawowych praw chrześcijan prezentuje A. Prieto.⁴¹ W pierwszym rzędzie zastanawia się on nad pojęciem prawa subiektywnego w prawodawstwie kanonicznym. Najpierw wskazuje na brak skonstruowania pojęcia prawa subiektywnego w prawodawstwie kanonicznym, dlatego wychodzi od koncepcji prawa subiektywnego publicznego, wypracowanej przez ogólną teorię, badając, czy pojęcie prawa subiektywnego jest możliwe do zastosowania w prawodawstwie kanonicznym.⁴² Stwierdza, że na wypracowaną przez niego koncepcję prawa subiektywnego składa się refleksja filozoficzna, spekulacja polityczna i technika prawna. Refleksja filozoficzna uczyniła możliwym dojście do uznania pewnych praw opartych na naturze, które są powszechne i nienaruszalne. Osoba ludzka winna dążyć do celu w sposób wolny i mieć własny zakres aktywności i autonomii. Wobec spekulacji politycznej prawo subiektywne objawia się jako sposób włączenia osoby w społeczność. Zakłada inicjatywę osobistą i poczucie odpowiedzialności. Wspólnota pełni funkcję pomocniczości w stosunku do osoby. Technika prawna kształtuje w prawodawstwie określone sytuacje możliwości z poczuciem jednostkowym i pewną niezależnością.⁴³ Te trzy przeanalizowane aspekty, wchodząc w kontakt z konkretnym prawodawstwem, przekształcają się po pierwsze w konieczność „pozytywizacji” naturalnych praw osoby. Z tego powodu działalność państwa jako twórcy prawa, w relacji do naturalnych praw subiektywnych, nie sprowadza się tylko do respektowania (*non facere*), ale obejmuje ochronę tych praw. Po drugie, w konieczności szanowania przez państwo zakresu autonomii indywidualnej oraz zwalczania pokusy totalitaryzmu. Uznanie sfery autonomii jest wymogiem rzeczywistości społecznej. Autonomia ta wynika z personalistycznej koncepcji społeczności. Po trzecie, z możliwości uznania przez pozytywny porządek prawny praw subiektywnych, będących wymogiem prawa naturalnego.⁴⁴ Prieto zaznacza, że teoria publicznych praw subiektywnych, które jawią się jako punkt kontaktu między władzą państwową i wolnością osoby, napotykała trudności zarówno w praktyce, jak i na płaszczyźnie naukowej.⁴⁵ Chociaż koncepcja prawa publicznego subiektywnego nie jest jednolita i doskonała - według tego autora - można ją przenieść na teren prawodawstwa kanonicznego, uważając prawa subiektywne jako granice władzy kościelnej.⁴⁶ Jednakże prawa subiektywne w Kościele posiadają fundamenty prawa

⁴¹ A. Prieto, *Los derechos subjetivos publicos en la Iglesia*, w: *Iglesia y Derecho*, Salamanca 1965, s. 325-370; tenże, *El estatuto juridico del laicado*, w: *Dinamica juridica post conciliar. Trabajos de la XII Semana de Derecho Canonico*, Salamanca 1969, s. 50-88.

⁴² A. Prieto, *Los derechos*, s. 334.

⁴³ Tamże s. 335-336.

⁴⁴ Tamże s. 337-338.

⁴⁵ Tamże s. 338-341.

⁴⁶ Tamże s. 324.

naturalnego i fundamenty teologiczne. Istnieją w prawodawstwie kanonicznym prawa subiektywne, pochodzące z prawa naturalnego. W tym sensie istnieją pola autonomii oparte na godności osoby ludzkiej, która realizuje swoją wiarę w sposób wolny i odpowiedzialny. W przedstawieniu fundamentów teologicznych praw subiektywnych w Kościele Prieto ogranicza się do dwóch, tj. do funkcji proroczej i do wolności chrześcijańskiej, uważając je za najważniejsze.⁴⁷

W cztery lata po przedstawieniu swojej teorii praw subiektywnych, Prieto zajmuje się prawami i obowiązkami tworzącymi status prawny wiernych na bazie dokumentów soborowych.⁴⁸ Zaznacza, że nie będzie to jego oryginalny pomysł, lecz przemyślenia innych.⁴⁹ Wymienia następujące prawa i obowiązki należne wiernym:

1. Obowiązek uczestniczenia w jednej misji Kościoła indywidualnie lub w stowarzyszeniach.

2. Prawo nietykalności wobec możliwych interwencji hierarchii w sprawy doczesne.

3. Prawo do odpowiedniej troski duszpasterskiej, a konkretnie do formacji religijnej. To prawo może być w określonych warunkach prawem studiowania dyscyplin kościelnych.

4. Prawo i obowiązek uczestniczenia we wspólnocie liturgiczno-sakramentalnej na podstawie wspólnego kapłaństwa. Zdolność w nadzwyczajnych okolicznościach zastępowania duszpasterzy w niektórych ich funkcjach.

5. Prawo do stowarzyszeń.

6. Zdolność do współpracy w apostołstwie hierarchicznym.

7. Prawo i obowiązek do interwencji w kierowaniu Kościołem przez: formowanie kościelnej opinii publicznej, wyrażanie swojej opinii wobec władzy kościelnej, zdolność do tworzenia organów doradczych, zdolność przyjmowania określonych obowiązków kościelnych.⁵⁰

4. Katalog I. Hervady - P. Lombardii

Próby określenia i wyliczenia podstawowych praw chrześcijań podejmują też I. Hervada i P. Lombardia, współautorzy akademickiego podręcznika pt. *Prawo Ludu Bożego*.⁵¹ Ich zdaniem przez prawa podstawowe rozumie się te prawa wiernego, które wypływają natychmiastowo i bezpośrednio z konstytucji Kościoła. Prawami podstawowymi są te pozycje społeczne i rzeczywiste wolności, wynikające ze struk-

⁴⁷ Tamże s. 348.

⁴⁸ A. P r i e t o, *El estatuto*, s. 50-88.

⁴⁹ Por. P. L o m b a r d i a, *Los laicos en el derecho de la Iglesia*, IusCan 6 (1966) s. 339-374.

⁵⁰ A. P r i e t o, *El estatuto*, s. 80-81.

⁵¹ I. H e r v a d a, P. L o m b a r d i a, *El Derecho del Pueblo de Dios. Hacia un Sistema de Derecho Canonico*, Pamplona 1970.

tury konstytucyjnej, bądź pola autonomii przyznane przez prawo konstytucyjne wiernym, którym wolnej odpowiedzialności powierza się ich wykonanie i obronę.⁵² Podstawowe prawa wypływają z konstytucji Kościoła i przez to opierają się na zasadach prawa Bożego. Chociaż w sobie samych są wyrażeniami prawnopozytywnymi, stanowią natychmiastowe uznanie rzeczywistości ontologiczno-sakramentalnej wiernego, tzn. stanowią uznanie wymagań właściwych bytowi chrześcijańskiemu.⁵³ Sytuacja konstytucyjna wiernego jest sytuacją prawną złożoną, ukształtowaną z wielu elementów, zgodnie z zasadniczym faktem włączenia do Ludu Bożego.

Według tych autorów, istnieją cztery aspekty, czy też elementy, które mogą być uważane za składowe sytuacji konstytucyjnej wiernego:

- sytuacja wspólnoty (*conditio communionis*), czyli relacja wspólnoty do wiary i środków zbawczych;
- sytuacja wolności (*conditio libertatis*), czyli sfera autonomii, w której wierny dąży do własnych celów, zgodnie ze swą osobistą i pełną odpowiedzialnością;
- sytuacja zależności (*conditio subiectionis*), czyli sytuacja więzi z Ludem Bożym i prawowitymi pasterzami;
- sytuacja działania (*conditio activa*), czyli sytuacja członka Ludu Bożego, powołanego do aktywnego uczestniczenia w życiu i działalności Kościoła.⁵⁴

W kontekście tych czterech sytuacji autorzy wyliczają liczne prawa i obowiązki, oparte na konstytucyjnej woli Chrystusa.

Za sytuacje prawne pochodzące od *conditio communionis* Hervada i Lombardia uważają szczególnie te, które odnoszą się do sakramentów i słowa Bożego.⁵⁵ Prawo do sakramentów i do słowa Bożego są prawami najbardziej zasadniczymi i elementarnymi, ponieważ są warunkiem *sine qua non* uczestniczenia w misji Kościoła. Wspólnota Kościoła jednoczy się w słowie i kształtuje przez sakramenty.

Sytuacja prawna odnośnie słowa Bożego, jako prawo wyrażone w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*,⁵⁶ zawiera trzy aspekty: pouczenie katechetyczne, głoszenie kazań i głębsze wyjaśnienie posłannictwa ewangelicznego.

W sytuacjach dotyczących sakramentów autorzy nie biorą pod uwagę praw, które odnoszą się do kapłaństwa i małżeństwa, uważając, że te sakramenty należą do *conditio libertatis*; podobnie pomijają również prawo do otrzymania chrztu, które przysługuje każdemu człowiekowi. Sytuacje prawne dotyczące sakramentów pozostają zredukowane więc do prawa i obowiązku celebrowania Eucharystii i przyjmowania Komunii św. Sytuacja ta obejmuje uprawnienie do przyjmowania pozostałych sakramentów: pokuty, bierzmowania i namaszczenia chorych. Wiernym

⁵² Tamże s. 278.

⁵³ Tamże s. 278.

⁵⁴ Tamże s. 271-272.

⁵⁵ Tamże s. 294-299.

⁵⁶ *KK*, 37.

przysługuje też prawo do uczestniczenia w czynnościach liturgicznych pozasakramentalnych.

Inne sytuacje prawne pochodzące od *conditio libertatis* obejmują ogólnie uprawnienia do uczestnictwa w tych działaniach, które wpływają bezpośrednio z więzów wspólnoty.⁵⁷

Sytuacje prawne zawarte w *conditio libertatis* charakteryzują się tym, że są sferami wolnej działalności wiernego, tzn. sferami działalności zmierzającymi do osiągnięcia celów i misji pozostawionych pełnej odpowiedzialności osobistej. Te sfery wolności konstytucyjnej pochodzą od założycielskiej woli Chrystusa. Wierny realizuje działalność właściwą tej sytuacji samodzielnie, nie pod kierownictwem hierarchii.⁵⁸ *Conditio libertatis*, według autorów, charakteryzuje się następującymi prawami:⁵⁹

1. Prawo do osobistego apostołatu. Pochodzi ono bezpośrednio z sytuacji ontologiczno-sakramentalnej wiernego.

2. Prawo do własnej duchowości. Prawo to zawiera dwa aspekty. Po pierwsze, wolność od interwencji innych chrześcijan odnośnie ostatecznej odpowiedzi na Boże powołanie do uświęcenia i zbawienia. Po drugie, wolność wyboru własnej drogi świętości.

3. Prawo do stowarzyszeń. Prawo to obejmuje trzy aspekty: do zakładania stowarzyszeń kościelnych, do własnego kierownictwa, wstępowania do już istniejących stowarzyszeń.

4. Prawo wyboru własnej drogi życia. Chodzi tu o prawo wyboru stanu świeckiego albo duchownego czy zakonnego oraz prawo do pozostania w danym stanie bez przeszkód ze strony pozostałych wiernych lub hierarchii.

5. Prawo do wolności w doczesności. Prawo to zawiera kilka aspektów, które Hervada i Lombardia przytaczają za A. Portillo.⁶⁰ Chodzi tu o prawo do autonomicznego rozwoju spraw doczesnych i do własnej opinii w kwestiach doczesnych oraz obowiązek niemieszania posłannictwa ewangelicznego z własną opinią i szanowania opinii innych wiernych.

Inne sytuacje prawne pochodzące od *conditio libertatis* obejmują np. prawo do studiowania dyscyplin teologicznych.

Sytuacjami prawnymi pochodzącymi od *conditio activa*⁶¹ są te dziedziny, które należąc do osobistego życia, posiadają jednocześnie wymiar społeczny. Mają one na celu zarazem ochronę dobra osobistego i dobra społecznego. Wykonywanie praw chroniących równocześnie interes społeczny i osobisty może być poddane większym

⁵⁷ I. H e r v a d a, P. L o m b a r d i a, jw. s. 298-299.

⁵⁸ Tamże s. 299-300.

⁵⁹ Tamże s. 299-305.

⁶⁰ A. P o r t i l l o, jw. 122.

⁶¹ I. H e r v a d a, P. L o m b a r d i a, jw. s. 305-308.

uwarunkowaniom, szczegółowszym regulacjom, otrzymać większy stopień konkretyzacji.⁶² Są nimi:

1. Prawo do własnej opinii. Zawiera ono dwie sytuacje prawne: Wolność własnej opinii w sprawach, które nie zostały zdefiniowane przez Magisterium Kościoła oraz prawo do swobodnego wyrażania opinii, przejawiając się w wolności słowa i wolności posługiwania się środkami przekazu społecznego. Korzystanie z prawa do formowania własnej opinii zakłada potrzebną wiedzę i kompetencję, a korzystanie z prawa do wyrażania opinii zakłada prawdę, rozwagę i poszanowanie dla hierarchii.⁶³

2. Prawo do informacji. Prawo to, jak i poprzednie, wywodzi się z aktywnego uczestnictwa wiernego w życiu Kościoła.

3. Prawo do badań naukowych i prawo nauczania.

4. Prawo i obowiązek zapobiegania potrzebom Kościoła. Chodzi tu o zarządanie potrzebom materialnym i duchowym nie tylko hierarchii, lecz także wiernych i instytucji kościelnych. Odnośnie duchowych potrzeb Kościoła jest tu wymienione prawo i obowiązek obrony wiary w formie pisemnej i ustnej.

Sytuacje prawne pochodzące od *conditio subiectionis* obejmują te fundamentalne sytuacje prawne, w których wierny znajduje się z racji instytucjonalnego charakteru Ludu Bożego i w których należy się kierować zasadą podporządkowania. Nie chodzi tu o sytuacje unizoności, ani niewolniczego poddaństwa. Przeciwnie, chodzi o instytucjonalny sposób osobistego zbawienia i o porządek społecznego i wspólnotowego życia Ludu Bożego, w którym żyje wierny. Hervada i Lombardia wymieniają następujące sytuacje obejmujące *conditio subiectionis*:⁶⁴

- zależność od struktury instytucjonalnej ustanowionej przez Chrystusa. Oznacza to posłuszeństwo i akceptację prawa Bożego. Zawiera prawo i obowiązek, by Lud Boży ukształtował się i rządził zgodnie z założycielską wolą Chrystusa;

- więź z hierarchią. Więż ta obejmuje obowiązek posłuszeństwa i wspólnoty z hierarchią;

- prawo prośby;

- prawo do właściwego rozwijania działalności hierarchii;

- możliwość interwencji w publiczną sferę Kościoła.⁶⁵ Aktywne uczestnictwo wiernego w sferze publicznej Kościoła ukonkretnia się - zdaniem autorów - m. in. w aprobacie lub dezaprobatie określonych zjawisk społecznych w Kościele, udziale w wyborze pasterzy, we współpracy z apostołstwem hierarchicznym, pełnieniu zastępczo określonych posług publicznych.⁶⁶

⁶² Tamże s. 305-306.

⁶³ *KK*, 37.

⁶⁴ I. H e r v a d a, P. L o m b a r d i a, jw. s. 308-309.

⁶⁵ Tamże s. 309.

⁶⁶ Tamże s. 400-405.

5. Katalog M.G. Carrasco

M.G. Carrasco⁶⁷ bada sytuację prawną chrześcijan na podstawie doktryny dwu dokumentów soborowych, tj. konstytucji dogmatycznej o Kościele i *Dekretu o apostołstwie świeckich*. Zastanawiając się nad strukturą Kościoła przedstawioną w tych dokumentach, akcentuje cztery konstytucyjne zasady, które kierują życiem społecznym Kościoła: zasadę fundamentalnej równości, powszechnego powołania do świętości, różnorodności funkcji i hierarchiczności. Liczne prawa i obowiązki przysługujące członkom społeczności Kościoła grupuje wokół dwóch zasad konstytucyjnych: zasady równości i zasady hierarchiczności. Katalog praw i obowiązków sporządza w oparciu o konstytucję *Lumen gentium* i dekret *Apostolicam actuositatem*. Najpierw wylicza prawa i obowiązki powiązane z zasadą równości.⁶⁸ Prawa te przysługują na podstawie pełnej przynależności do Ludu Bożego oraz na podstawie udziału w misji, jaką realizuje Lud Boży.

1. Prawo do otrzymania dóbr duchowych, będących w dyspozycji Kościoła św. i sakramentów. Na treść tego prawa składa się: prawo otrzymania słowa Bożego specjalnie za pośrednictwem homilii i katechezy, prawo do otrzymania sakramentów i prawo do dóbr Kościoła innych niż słowo Boże i sakramenty.

2. Prawo do uczestniczenia w czynnościach liturgicznych. Wypływa ono z pełnego uczestnictwa w życiu Kościoła.

3. Prawo do działalności apostolskiej. Prawo to zawiera następujące aspekty: poszanowanie realizacji własnej działalności apostolskiej, prawo do zrzeszania się dla celów apostolskich, prawo domagania się przestrzegania zasady pomocniczości.

4. Prawo do własnej duchowości. Polega ono na możliwości wyboru takiej duchowości, która jest najbardziej odpowiednia do otrzymanego powołania Bożego.

5. Prawo do autonomii w doczesności. Prawo to ma być rozumiane jako autonomia działania w porządku doczesnym uwzględniającym status chrześcijański.

6. Prawo do wolnego wyboru stanu życia.

7. Prawo do opinii publicznej w Kościele. Prawo to zakłada możliwość uformowania sobie własnej opinii oraz możliwość przekazywania jej innym.

8. Prawo do uprawiania i nauczania nauk teologicznych. Treść tego prawa zintegrowana jest - zdaniem autorki - przez prawo do otrzymania formacji naukowej, prawo podejmowania studiów kościelnych, prawo nauczania dyscyplin teologicznych, prawo do badań w dziedzinach teologicznych, prawo publikowania wyników tych badań.

⁶⁷ M.G. Carrasco, *La condicion juridica del laico en el Concilio Vaticano II*, Pamplona 1972. Autorka podaje katalog praw laika, ale z naciskiem podkreśla, że wymienia te prawa, które są wspólne wszystkim członkom Ludu Bożego, a więc przysługują i laikom (s. 307).

⁶⁸ Tamże s. 130-137.

Z kolei Carrasco wylicza prawa i obowiązki w powiązaniu z zasadą hierarchiczności.⁶⁹ Są to te prawa i obowiązki, które przysługują wiernym z racji ich więzi z hierarchiczną władzą Kościoła.

1. Prawo petycji. Prawo to kształtuje się jako możliwość proszenia władzy kościelnej o środki konieczne do zrealizowania powołania i misji w Kościele. Ze strony hierarchii istnieje obowiązek udzielenia najodpowiedniejszej pomocy.

2. Prawo udzielania rad władzy kościelnej.

3. Prawo do pełnienia określonych funkcji w Kościele.

4. Obowiązek posłuszeństwa hierarchii. Jest on w Kościele konstytucyjny czyli odpowiada założycielskiej woli Chrystusa. Hierarchii przysługuje prawo wykonywania otrzymanej misji czy funkcji w Kościele, a na pozostałych członków nałożony jest obowiązek posłuszeństwa.

Do przedstawionych wyżej praw i obowiązków Carrasco dołącza - w oparciu o dekret o apostołstwie świeckich - kolejne prawa i obowiązki wiernych:⁷⁰

1. Prawo do stowarzyszania się. Chodzi o prawo zakładania i przynależności do stowarzyszeń kościelnych, mających cele apostołskie.

2. Prawo do wykonywania charyzmatów. Wykonywanie charyzmatów przez tych, którzy je otrzymali od Boga, dyktowane jest dobrem ogółu i potrzebą budowania Kościoła.

3. Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła. Obowiązek ten jest przypomniany i uzasadniony w kilku tekstach soborowych.⁷¹ Dotyczy wszystkich wiernych proporcjonalnie do posiadanych środków. Realizowanie misji Kościoła domaga się, oprócz środków duchowych, także pewnych środków materialnych.

II. KATALOGI PRAW I OBOWIĄZKÓW CHRZEŚCIJAN WEDŁUG INNYCH KANONISTÓW

Niezależnie od badań prowadzonych przez szkołę hiszpańską nad sytuacją prawną, wspólną wszystkim ochrzczonym, również inni kanoniści zajmują się problematyką podstawowych praw i obowiązków chrześcijan w Kościele. Nie będzie tu mowy o innej szkole, lecz o wysiłkach pojedynczych kanonistów w tym zakresie. Najszerzej przedstawia to zagadnienie P. Hinder. Ujmuje on status prawny chrześcijanina w kontekście jego włączenia do *Communio*, czyli wspólnoty Ludu Bożego. Struktura *Communio* wyznacza zakres działania, uprawnień i obowiązków

⁶⁹ Tamże s. 137-141.

⁷⁰ Tamże s. 221-225.

⁷¹ DA, 10; DK, 20, 21; Dekret o działalności misyjnej Kościoła (w skrócie: DM), 17, 36, 38.

każdego członka wspólnoty kościelnej. Kanoniści podkreślają też pozycję chrześcijanina w kontekście wspólnoty i społeczności Kościoła.

1. Katalog P. Hinder

P. Hinder⁷² podejmuje problematykę podstawowych praw chrześcijan pod kątem eklezjalnym. Nie wychodzi ani od katalogu praw człowieka, ani od chrześcijanina rozważanego w swej indywidualności, odrzucając pojęcie religijnego podmiotu autonomicznego. Prawa chrześcijanina ujmuje poprzez jego integrację w *Communio* Kościoła.⁷³ Uważa, że wzorowanie praw chrześcijanina na modelu praw człowieka i państwowego porządku prawnego jest błędne, ponieważ inna jest natura wspólnoty państwowej, a inna wspólnoty kościelnej.⁷⁴ Jego zdaniem, punktem wyjścia w opracowanym katalogu praw chrześcijan ma być chrześcijanin jako członek wspólnoty kościelnej. Przyjmuje funkcjonalną metodę badań. Prawa jednostki w Kościele zrozumiałe są jedynie w integracji z całą wspólnotą kościelną.⁷⁵ Prawa jednostki chronione są we wspólnocie. Osoba zostaje włączona w *Communio* przez chrzest. We wspólnocie osiąga swój cel - zbawienie. W celu poznania podstawowych praw chrześcijanina w *Communio* - zdaniem autora - należy zbadać struktury i elementy *Communio*, bowiem we wspólnocie prawa i ich funkcje muszą być określone zgodnie z istotą Kościoła. Stąd nie mogą pomijać teologicznej strony wspólnoty. Kościół musi być rozważany w perspektywie słowa, sakramentu i sukcesji apostołskiej.⁷⁶ Te trzy elementy *Communio* nie mogą być od siebie oddzielone. *Communio* jest adresatem słowa, sakramentu i władzy apostołskiej. Urząd apostołski istniejący w *Communio*, jest z woli Chrystusa. W *Communio* są wykonywane strukturalne elementy ustroju Kościoła, tzn. są głoszone słowo i sakrament, a poza nią przestają istnieć. Trwanie w *Communio* jest możliwe poprzez charyzmatyczny urząd apostołski. *Communio* jest tam, gdzie jest głoszone całe słowo Boże i wszystkie sakramenty. To ma zasadnicze znaczenie dla jednostki, która tylko wtedy może być zjednoczona z *Communio*, gdy przyjmie całe głoszone w niej słowo, wszystkie sakramenty i urząd apostołski. *Communio* wyraża równość wszystkich jej członków. Równość ta nie może być zniesiona przez żadne funkcje. Wszyscy w *Communio* cieszą się tymi samymi prawami i obowiązkami, przysługującymi im z racji wcielenia do wspólnoty Kościoła przez chrzest.

Podstawowe prawa chrześcijan Hinder rozważa w związku ze stosunkami eklezjalnymi. Określa je jako instytucjonalny porządek prawny, regulujący

⁷² P. H i n d e r, *Grundrechte in der Kirche. Eine Untersuchung zur Begründung der Grundrechte in der Kirche*, Freiburg Schweiz 1977.

⁷³ Tamże s. 255-257.

⁷⁴ Tamże s. 259.

⁷⁵ Tamże s. 257.

⁷⁶ Tamże s. 179.

podstawowe stosunki eklezjalne w aspekcie kerygmatycznym, sakramentalnym i apostołskim w ten sposób, że wspólnota i jej członkowie mogą w wolności wykonywać kościelne uprawnienia.⁷⁷ Hinder podaje własny katalog podstawowych praw chrześcijan, zaznaczając, że ma on charakter historycznego wyboru. Klasyfikuje on je według następujących funkcji: eklezjalnej, kerygmatycznej, sakramentalnej i apostołskiej.

1. Podstawowe prawa z odpowiadającymi im obowiązkami w funkcji eklezjalnej to: prawo do pełnej wspólnoty i do manifestowania wiary we wspólnocie.

2. Podstawowe prawa w funkcji kerygmatycznej to: prawo do słuchania i przekazywania słowa Bożego oraz prawo do wolnego komunikowania we wspólnocie, np. prawo do wyrażania opinii, prawo do informacji, prawo badań naukowych.

3. Podstawowe prawa w funkcji sakramentalnej to: prawo do celebrowania sakramentów, prawo do działalności charytatywnej i obowiązek materialnego wspierania wspólnoty oraz prawo do wolnego zrzeszania się.

4. Podstawowe prawa w funkcji apostołskiej to: prawo do apostołskiego przekazywania orędzia w imieniu Chrystusa, prawo do udzielania rad pasterzom i obowiązek posłuszeństwa im oraz prawo do udziału w zadaniach pasterzy.⁷⁸

2. Katalog J. Beyera

J. Beyer,⁷⁹ podobnie jak P. Hinder, uważa, że podstawowe prawa chrześcijan należy określić na bazie *communio ecclesialis*. Rozróżnia potrójny aspekt tych praw: podstawowe prawa osobiste, które wyrażają w Kościele jego aspekt wewnętrzny i są uczestnictwem w dobrach nadprzyrodzonych, podstawowe prawa wspólnotowe, wyrażające bardziej zewnętrzny i pielgrzymujący aspekt Kościoła i uczestnictwo w strukturach, podstawowe prawa do dialogu, usytuowane pomiędzy tymi dwoma rzeczywistościami: wewnętrzną i zewnętrzną.⁸⁰

1. Podstawowe prawa osobiste. Aby *communio ecclesialis* była żywotna, musi posiadać swoją własną strukturę jako społeczność zorganizowana, ale też musi zawierać całą zewnętrzną treść. Wszyscy członkowie takiej wspólnoty są równi jako bracia w Chrystusie i synowie w Ojcu. Równość zakłada odpowiednie prawa i obowiązki, a mianowicie podstawowe prawa pierwotne, jak prawo do jedności z Bogiem, prawo do modlitwy, prawo do otrzymywania i wykonywania rozmaitych charyzmatów,

⁷⁷ Tamże s. 217.

⁷⁸ Tamże s. 262-263.

⁷⁹ J. B e y e r, *La „communio” come critère des droits fondamentaux*, w: *Les Droits Fondamentaux du Chrétien dans l’Eglise et dans la Société. Actes du IVe Congrès International de Droit Canonique*, Milano 1981, s. 79-96.

⁸⁰ Tamże s. 87-91.

prawo bycia świadkiem i apostołem Chrystusa oraz wszystkie inne prawa i obowiązki osobiste.⁸¹

2. Podstawowe prawa wspólnotowe. Do praw tych można zaliczyć prawo do jednoczenia się dla osiągnięcia dóbr duchowych (osobistych lub bliźniego), a więc do spełniania czynności liturgicznych, działalności charytatywnej, prawo do zrzeszania się. Można je nazwać prawami współpracy braterskiej.⁸²

3. Tzw. podstawowe prawa dialogu. Chrześcijanin należąc do wspólnoty kościelnej i żyjąc wspólnotą, winien mieć w niej swój udział. To zakłada prawo do udzielania i otrzymywania informacji, prawo udziału w radach i zebraniach kościelnych, prawo wyrażania życzeń i pragnień, prawo do badań dyscyplin teologicznych w celu lepszego zrozumienia wiary, prawo do formacji katechetycznej i teologicznej.⁸³

3. Katalog H. Heimerla

H. Heimerl⁸⁴ podkreśla, że podstawowe prawa chrześcijan winny być wymienione w konstytucji Kościoła, by wyrazić ich pierwszoplanowe znaczenie. Konstytucja kościelna może być inspirowana przez konstytucje państwowe, zwłaszcza w zakresie formy prawnej i materii, którą się zajmuje. Wzór ten jednak ma swoje granice ze względu na naturę społeczności kościelnej. Konstytucja ta winna zawierać normy prawa Bożego dotyczące struktury Kościoła, ukazane w konstytucji *Lumen gentium*. Wszyscy członkowie Kościoła posiadają równe prawa i obowiązki wynikające z godności, posłannictwa, zadań i braterstwa. Prawa te i obowiązki istnieją niezależnie od jakiegokolwiek pozytywizacji dokonanej w prawie kościelnym. Heimerl podaje przykładowo zestaw praw i obowiązków zaznaczając, że niektóre z nich były wymienione w Kodeksie Prawa Kanonicznego i w dokumentach Soboru Watykańskiego II; inne mają charakter postulatów odnośnie nowego prawa kościelnego. Wymienia on następujące prawa:

1. Prawo do wyznawania wiary. Zawiera ono prawo do wolnego przyjęcia i wyznawania wiary zarówno indywidualnie, jak i we wspólnocie oraz prawo do wolności nauczania i prowadzenia badań teologicznych w duchu posłuszeństwa dla Urzędu Nauczycielskiego. Odpowiadające im obowiązki to posłuszeństwo wierze, wyznawanie wiary, dawanie świadectwa wierze przynajmniej przez świadectwo życia i współdziałanie w rozszerzaniu wiary.

⁸¹ Tamże s. 87.

⁸² Tamże s. 88-90.

⁸³ Tamże s. 90-91.

⁸⁴ H. Heimerl, *Zasady kościelnych ustaw konstytucyjnych*, Conc. 1966/1967 (Poznań 1969) s. 475-481; tenże, *Menschenrechte, Christenrechte und ihr Schutz in der Kirche*, ThPQ 121 (1973) 1 s. 26-36.

2. Prawo do wykonywania wspólnego kapłaństwa wiernych. Zawiera ono w sobie aktywny udział w liturgii, przyjmowanie sakramentów i sakramentaliów, prawo do własnego obrządku. Odpowiadające im obowiązki to uczestnictwo w niedzielnej Mszy św., spowiedź i Komunia wielkanocna, wspólna częsta pokuta (post).⁸⁵

3. Prawo udziału w tworzeniu kościelnego życia wspólnoty. Obejmuje ono prawo wstępowania w sakramentalne związki małżeńskie, prawo do wolnego wyboru stanu duchownego, zdolność prawną do otrzymania zleceń i posług od hierarchii i do udziału w naradach, prawa rodziców, prawo zrzeczeń.

4. Prawo do służebnej postawy pasterzy. Chodzi tu o prawo wiernych do zgłaszania swoich inicjatyw i propozycji, prawo wolnego wyrażania opinii, prawo do tworzenia opinii publicznej, prawo utrzymywania łączności z hierarchią, prawo do informacji, prawo do dobrego imienia i osobistej tajemnicy.⁸⁶

4. Katalog M. Żurowskiego

M. Żurowski⁸⁷ przystępując do wyliczenia podstawowych praw i obowiązków chrześcijan, stwierdza najpierw, że w Kościele współczesnym wzrasta świadomość pewnych nienaruszalnych i niezbywalnych uprawnień członków Ludu Bożego. Sobór Watykański II uznaje, że wszyscy członkowie Kościoła posiadają wolność, godność i współodpowiedzialność. Wspólna godność członków Ludu Bożego wynika z jednakowego odrodzenia w chrzcie św., ze wspólnej łaski synostwa, z identycznego powołania do doskonałości, z zasadniczo identycznego powołania do apostołstwa. Uprawnienia, które posiada każdy wierzący dzięki włączeniu się do wspólnoty kościelnej, dostosowane są do natury tej wspólnoty i pomagają do osiągnięcia dobra duchowego nie tylko jednostki, ale również innych żyjących we wspólnocie. Uprawnienia te i obowiązki stanowią konsekwencję chrztu, mającego jednocześnie wymiar indywidualny i społeczny. Autor ten dzieli prawa i obowiązki przysługujące chrześcijanom na dwie grupy: o charakterze bardziej indywidualnym i o charakterze bardziej społecznym.

Do uprawnień i obowiązków członków Ludu Bożego o charakterze bardziej indywidualnym zalicza następujące:

1. Uprawnienie i obowiązek doskonałości własnej.
2. Uprawnienie do kierownictwa wewnętrznego.
3. Uprawnienie do udostępnienia i korzystania z dóbr duchowych Kościoła, a szczególnie sakramentów.

⁸⁵ Zob. J. Grzywacz, *Kult Boży. Urząd Nauczycielski Kościoła*, Warszawa 1979.

⁸⁶ H. Heimerl, *Menschenrechte*, s. 31; tenże, *Zasady*, s. 479-480.

⁸⁷ M. Żurowski, *Uprawnienia członków Ludu Bożego a uprawnienia laikatu*, PK 13 (1970) nr 1-2 s. 101-141; tenże, *Wspólnota kościelna „Communio” podstawą prawa kościelnego*, PK 20 (1977) nr 1-2 s. 67-84.

4. Obowiązek posłuszeństwa członków Ludu Bożego względem kompetentnej władzy.
5. Prawo do ochrony uprawnień i wymiaru sprawiedliwości.

Do uprawnień i obowiązków członków Ludu Bożego o charakterze bardziej społecznym zalicza:

1. Uprawnienie i obowiązek uczestniczenia w realizacji misji Kościoła.
2. Uprawnienie i obowiązek uczestniczenia w ofierze eucharystycznej.
3. Uprawnienie przynależności obrządkowej.
4. Uprawnienie i obowiązek głoszenia słowa Bożego.
5. Uprawnienie do kierownictwa i pomocy w pracach apostołskich.
6. Uprawnienie do studiów dyscyplin kościelnych.
7. Uprawnienie do współpracy w wielu dziedzinach.
8. Uprawnienie do życia zorganizowanego.
9. Uprawnienie i obowiązek działalności charytatywnej.

WNIOSKI

Stosunkowo liczne próby opracowania katalogu podstawowych praw i obowiązków chrześcijan wskazują, że zadanie to nie jest sprawą łatwą. Najczęściej przy wyliczaniu praw i obowiązków wymienieni autorzy odwołują się do tekstów dokumentów Soboru Watykańskiego II, w których z okazji wyjaśniania doktryny o Kościele, podawane są różne aspekty sytuacji ochrzczonych we wspólnocie Kościoła, cele i zadania wspólne wszystkim ochrzczonym z racji fundamentalnej równości, jaka wśród nich panuje. W wyliczaniu tych praw i obowiązków przytacza się dosłowne sformułowania soborowe lub wyciąga się wnioski z doktryny soborowej, które w sposób konsekwentny można wyrazić w formie uprawnienia czy obowiązku.

W niektórych katalogach oprócz praw chrześcijan w ścisłym znaczeniu można spotkać prawa moralne, np. prawo do jedności z Bogiem, prawo do modlitwy, obowiązek posłuszeństwa wierze, obowiązek doskonałości własnej. Nastąpiło tu pomieszanie dwu płaszczyzn: płaszczyzny moralnej z płaszczyzną prawną. Płaszczyzna moralna wyraża stosunek człowieka do Boga i wyznacza tylko obowiązki moralne. Natomiast płaszczyzna prawna ukazuje relacje człowieka do społeczności i wyznacza nie tylko obowiązki, ale i uprawnienia.

Nie wszystkie katalogi posiadają oryginalne autorstwo. Niektórzy kanoniści zaznaczają, że podają katalogi publikowane już przez innych, niekiedy poszerzając je o kilka nowych uprawnień lub formułują katalogi praw i obowiązków w oparciu o katalogi innych kanonistów. Wśród podstawowych praw i obowiązków chrześcijanina wymieniane są również podstawowe prawa człowieka, np. prawo do dobrego imienia, prawo do osobistej tajemnicy, prawo do wolnego wyboru stanu życia. Wielu

kanonistów podkreśla, że ich katalogi są niekompletne, niewyczerpujące lub są ilustracją praw przysługujących członkom Kościoła.

Same sformułowania praw też nie posiadają jednakowego zakresu treści. Istnieją sformułowania ogólne, szerokie, np. prawo do realizacji wspólnego kapłaństwa wiernych lub szczegółowe, np. prawo do ofiary eucharystycznej. W wypadku ogólnego sformułowania danego prawa autorzy przeważnie podają szczegółowsze wyliczenia kilku uprawnień i obowiązków związanych ze sobą tematycznie, treściowo. Przy poszczególnych prawach i obowiązkach w wielu wypadkach autorzy podają krótkie uzasadnienie, zaczerpnięte przeważnie z dokumentów soborowych. Niektórzy ograniczają się tylko do samego ich wyliczenia.

Analizując poszczególne katalogi, zauważamy, że jedne z nich podają tylko prawa, inne prawa i obowiązki. Obowiązki te zgrupowane są oddzielnie lub podana jest tylko wzmianka, że obowiązki są korelatem uprawnień. Zauważa się, że niektóre uprawnienia powtarzane są bardzo często przez wielu autorów, np. prawo do dóbr duchowych Kościoła: słowa, sakramentów, prawo do czynnego udziału w liturgii, prawo do studiów i nauczania dyscyplin teologicznych, prawo do stowarzyszeń kościelnych, prawo petycji do hierarchii, prawo do wolnego wyrażania opinii publicznej w sprawach odnoszących się do dobra Kościoła. Są również prawa cytowane przez pojedynczych kanonistów, np. prawo do pełnej wspólnoty, prawo do działalności charytatywnej, prawo do utrzymywania łączności z hierarchią, prawo do ochrony uprawnień i wymiaru sprawiedliwości.

W katalogach nie zauważa się jakiegś uzgodnionej systematyki w wyliczaniu praw i obowiązków. Niektórzy autorzy w prezentowanych przez siebie katalogach zastosowali pewną systematykę.

Wobec wielości i podobieństw katalogów podanych przez kanonistów, wskazanym byłoby zebranie w całość wszystkich praw i obowiązków chrześcijan przez nich wymienionych. Należałoby je ująć w pewnym porządku. Kiedy jest mowa o klasyfikacji, powstaje problem kryterium podziału. Przyjmuje się że fundamentem, źródłem uprawnień i obowiązków chrześcijan jest wspólne kapłaństwo wiernych, czyli udział chrześcijan w potrójnej misji Chrystusa i Kościoła: w misji nauczycielskiej, kapłańskiej i królewskiej. Zatem prawa i obowiązki chrześcijan można by ująć w trzy grupy. Pierwsza grupa praw i obowiązków dotyczyłaby realizacji funkcji nauczycielskiej (proroczej). Druga odnosiłaby się do funkcji kapłańskiej. Trzecia grupa miałaby na względzie funkcję królewską. Wydaje się, że takie kryterium podziału jest słuszne i trafne.

Wymieńmy zatem podstawowe prawa i obowiązki chrześcijan proponowane przez kanonistów w niniejszym rozważaniu, grupując je wokół trzech funkcji.

Oto podstawowe prawa i obowiązki chrześcijan odnoszące się do funkcji nauczycielskiej (proroczej):

1. Prawo i obowiązek słuchania słowa Bożego.
2. Prawo do studiów teologicznych.

3. Prawo do nauczania dyscyplin teologicznych.
4. Prawo do badań w dziedzinach teologicznych i publikacji wyników tych badań.
5. Prawo i obowiązek stosowania otrzymanych charyzmatów.

Podstawowe prawa i obowiązki chrześcijan odnoszące się do funkcji kapłańskiej:

1. Prawo i obowiązek przyjmowania sakramentów.
2. Prawo i obowiązek uczestniczenia w czynnościach liturgicznych.
3. Prawo do dóbr duchowych Kościoła innych niż słowo Boże i sakramenty.

Podstawowe prawa i obowiązki chrześcijan odnoszące się do funkcji królewskiej (pasterskiej):

1. Prawo do własnej duchowości.
2. Prawo do chrześcijańskiego wychowania.
3. Prawo do własnego obrządku.
4. Prawo i obowiązek osobistej działalności apostołskiej.
5. Prawo do stowarzyszeń kościelnych.
6. Prawo petycji do hierarchii.
7. Prawo i obowiązek ujawniania opinii w sprawach dotyczących dobra Kościoła.
8. Obowiązek posłuszeństwa pasterzom.
9. Obowiązek zaradzania materialnym potrzebom Kościoła i pasterzy.
10. Prawo do słusznej autonomii w doczesności.
11. Prawo do ochrony uprawnień chrześcijańskich.

Postulaty kanonistów dotyczące określenia pozycji prawnej wspólnej wszystkim ochrzczonym zostały spełnione. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. proklamowano katalog podstawowych praw i obowiązków chrześcijańskich.⁸⁸

CONSTRUCTIONES FUNDAMENTALIUM IURIUM
ET OBLIGATIONUM CHRISTIANORUM IN DOCTRINA CANONICA
POST CONCILIUM VATICANUM II

S u m m a r i u m

In articulo multorum auctorum dissertationes, argumentationem atque fundamentalium iurium et obligationum christianorum elenchum spectantes, praesentantur. Moderni canonistae, qui fundamentalia iura et christianorum obligationes tractant, in duas partes dividuntur. Canonistae lingua iberica utentes, problema hoc deliberantes, doctrinam Concilii Vaticani Secundi de Populo Dei sequentes, omnem Ecclesiae participem non solum individualem partem, sed personam et iurium ac obligationum subiectum esse explanant. Alii autem canonistae in doctrina specificie canonica elaboranda omnem baptisatum ad communionem

⁸⁸ Zob. E. G a b r y e l, *Podstawowe obowiązki i uprawnienia chrześcijan*, TarnStudTeol 10 (1987) cz. 2 s. 402-439.

ecclesiasticam pertinere ibique sua iura et obligamenta habere proclamant. Denique auctor articuli omnia fundamentalia iura et christianorum obligamenta, hac in elaboratione a diversis canonistis praesentata, ordinate enumeravit. Quorum iurium et obligamentorum fontem triplex Ecclesiae missio, nempe: prophetica, sacerdotalis et pastoralis, constituit.